

POSTANOWIENIE

Dnia 10 stycznia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki

w sprawie z odwołania A. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Toruniu
o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy w związku z chorobą zawodową,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 10 stycznia 2023 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z dnia 14 kwietnia 2021 r., sygn. akt III AUa 188/20,

I. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,

II. przyznaje od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w Gdańsku na rzecz radcy prawnego W. K. tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego i pomocy prawnej udzielonej z urzędu kwotę 120 (sto dwadzieścia) złotych powiększoną o należną stawkę podatku od towarów i usług,

III. zasądza od odwołującego się na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Toruniu kwotę 240 zł (dwieście czterdzieści) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

A. P. wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 14 kwietnia 2021 r., III AUa 188/20 oddalającego jego apelację od wyroku Sądu Okręgowego we

Włocławku, IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 14 listopada 2019 r., IV U 676/16, w którym oddalono jego odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Toruniu z dnia 5 września 2016 r. znak: [...] odmawiającej przyznania mu prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, z uwagi na stwierdzenie przez komisję lekarską, iż ubezpieczony nie jest niezdolny do pracy w związku z chorobą zawodową.

Skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów prawa procesowego mającego istotny wpływ na wynik sprawy tj.:

a) art. 327 § 4 k.p.c. w zw. z art. 374 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. poprzez niepouczenie skarżącego, który nie był reprezentowany przez adwokata ani radcę prawnego, wraz z wyrokiem, o warunkach i sposobie wniesienia środka zaskarżenia, tj. o treści art. 374 k.p.c. i wynikającej z niego konieczności złożenia w apelacji wniosku o przeprowadzenie rozprawy w postępowaniu drugoinstancyjnym, w konsekwencji czego skarżący nie mógł uczestniczyć w tej rozprawie i został pozbawiony możliwości obrony swych praw;

b) art. 117 § 5 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku skarżącego o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, a w konsekwencji pozbawienia go możliwości obrony swych praw, w tym zwłaszcza pozbawienia możliwości zwrócenia uwagi Sądowi II instancji na konieczność wyznaczenia rozprawy w kontekście wadliwego pouczenia skarżącego;

c) art. 235² § 2 k.p.c. poprzez niewskazanie podstawy prawnej rozstrzygnięcia w postanowieniu z dnia 17 lutego 2021 r. o oddaleniu wniosków dowodowych, zgłoszonych w piśmie skarżącego z dnia 10 lutego 2021 r., w konsekwencji czego skarżący utracił możliwość powzięcia wiedzy o przyczynach oddalenia jego wniosków dowodowych i konstruktywnego przekonania Sądu orzekającego o konieczności zmiany postanowienia o oddaleniu wniosków;

d) art. 381 k.p.c. i art. 235² § 1 pkt 2 i 5 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez oddalenie wniosków dowodowych skarżącego zgłoszonych w jego piśmie procesowym z dnia 10 lutego 2021 r., dowodów z: opinii Instytutu Medycyny Pracy im. [...] w Ł., przesłuchania świadków S. S., J. K. oraz K. K., podczas gdy dowody te były istotne dla rozstrzygnięcia, albowiem zarówno w/w

Instytut naukowy, jak i świadkowie zajmowali się bezpośrednio leczeniem skarżącego, a zatem dysponowali najszerszą wiedzą na temat jego stanu zdrowia, a ich zeznania mogłyby mieć zdecydowany wpływ na treść opinii biegłych, w tym zwłaszcza istotnie rzutować na treść opinii biegłego z zakresu medycyny pracy; a nadto nie były one spóźnione, albowiem skarżący działał bez pełnomocnika profesjonalnego i nie miał dokładnego rozeznania w zakresie przepisów o prekluzji dowodowej; opinii biegłego z zakresu leśnictwa, albowiem ustalenie warunków zdrowotnych, jakie musi spełniać pracownik służby leśnej w rozumieniu art. 45 ust. 2 pkt 7 ustawy o lasach wymagało wiadomości specjalnych, wykraczających poza zakres specjalności biegłego z zakresu medycyny; opinii biegłego z zakresu laryngologii, podczas gdy w aktach sprawy znajdowała się dokumentacja z 2010 r., świadcząca o częściowym uszkodzeniu słuchu przez skarżącego, którą powinien przebadac biegły o specjalności laryngologicznej, tymczasem żaden z biegłych składających opinie w sprawie jej nie posiadał.

Skarżący złożył wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na podstawie art. 398⁴ § 2 k.p.c. w zw. z art. 398⁹ § 1 pkt 3 k.p.c. z uwagi na niepouczenie skarżącego przez Sąd I Instancji (wraz z wyrokiem doręczonym mu z uzasadnieniem z dnia 18 grudnia 2019 r.), o warunkach i sposobie wniesienia środka zaskarżenia, tj. o treści art. 374 k.p.c. i wynikającej z niego konieczności złożenia w apelacji wniosku o przeprowadzenie rozprawy w postępowaniu drugoinstancyjnym oraz oddalenie przez Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 7 stycznia 2021 r. wniosku skarżącego z dnia 18 grudnia 2020 r. o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, z konsekwencjami wyżej wskazanymi.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Toruniu wniósł o wydanie postanowienia o odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania oraz zasądzenie od skarżącego na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego. W uzasadnieniu stwierdził, że nie doszło do zdarzeń skutkujących nieważnością postępowania, co oznacza, że Skarżący nie przedstawił argumentów wystarczających dla przyjęcia, że skarga kasacyjna powinna zostać rozpoznana a sposób sformułowania zarzutów kasacyjnych uniemożliwia ocenę, czy ewentualne naruszenie przepisów

postępowania, wskazywanych przez skarżącego, mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie kwalifikuje się do przyjęcia w celu jej merytorycznego rozpoznania.

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4).

Skarżący we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej powołał się na nieważność postępowania. W ocenie Sądu Najwyższego przesłanka ta w rozpoznawanej sprawie nie występuje.

Odnosząc się do najdalej idącego zarzutu nieważności postępowania, należy podnieść, że zgodnie z art. 379 pkt 5 k.p.c. nieważność postępowania zachodzi, gdy strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – zgodnie z art. 477¹¹ § 1 k.p.c. stroną jest między innymi osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, oraz zainteresowany. Zainteresowanym w rozumieniu art. 477¹¹ § 2 k.p.c. jest podmiot, którego praw i obowiązków bezpośrednio może dotyczyć wynik toczącej się sprawy (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2021 r., I USK 315/21). Należy potwierdzić aktualność stwierdzenia zawartego w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2022 r., I USK 424/21, zgodnie z którym w art. 398⁹ § 1 pkt 3 k.p.c., normującym przesłankę przyjęcia skargi kasacyjnej z powodu nieważności postępowania, chodzi o nieważność postępowania przed sądem drugiej instancji, którą na podstawie art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy bierze pod rozwagę z urzędu. Rozpoznając skargę kasacyjną, Sąd Najwyższy nie może w ramach bezpośredniej kontroli kasacyjnej badać kwestii ważności postępowania przed sądem pierwszej instancji, bowiem kontrola kasacyjna obejmuje stosowanie prawa przez sąd drugiej instancji. Takie badanie o charakterze pośrednim jest

możliwe wówczas, gdy skarżący w skardze kasacyjnej podniósł zarzut naruszenia art. 378 § 1 i art. 386 § 2 k.p.c., pod warunkiem, że naruszenie to miało wpływ na rozstrzygnięcie (wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 10 lutego 1998 r., II CKN 600/97, 23 lutego 2005 r., III CK 323/04). W takiej jednak sytuacji wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania powinien się opierać o przesłankę wymienioną w art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c., dotyczącą oczywistej zasadności skargi (wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 21 listopada 1997 r., I CKN 825/97, 17 lutego 2004 r., III CK 38/04, 6 kwietnia 2011 r., II UK 318/10 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2004 r., III CK 38/04, 18 lutego 2016 r., V CSK 465/15, 7 czerwca 2013 r., II CSK 720/12, 24 marca 2022 r., II USK 470/21).

Art. 327 stanowi o obowiązku pouczenia strony o środkach zaskarżenia oraz przypadkach doręczenia wyroku z urzędu. Pouczenie dotyczy sposobu i terminu zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem oraz warunków, sposobu i terminu wniesienia środka zaskarżenia. Innymi słowy kluczowe jest przekazanie informacji niezbędnych do skutecznego wniesienia środka zaskarżenia. Informacja o możliwości złożenia wniosku o przeprowadzenie rozprawy nie jest informacją niezbędną do skutecznego wniesienia środka zaskarżenia, ponieważ wskazany wniosek nie jest związany ze środkiem odwoławczym, lecz rodzajem posiedzenia, na którym zostanie on rozpoznany. Nie sposób wobec tego stwierdzić, że zakres obowiązku informacyjnego o sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia obejmuje również poinformowanie o wnioskach możliwych do wniesienia w toku postępowania przed sądem II instancji, jeśli takiego obowiązku nie wyrażono w przepisach Kodeksu. Tym bardziej nie można stwierdzić, że brak takiej informacji skutkuje nieważnością postępowania ze względu na pozbawienie strony możliwości obrony swych praw. Tej konkluzji nie sprzeciwia się pogląd wyrażony w wyroku z dnia 10 lipca 2000 r., II CKN 822/00, w którym Sąd Najwyższy stwierdził nieważność postępowania w sytuacji, w której na skutek wadliwości procesowych sądu strona nie mogła uczestniczyć i nie uczestniczyła w rozprawie bezpośrednio poprzedzającej wydanie wyroku. Z tego stanowiska nie sposób wyprowadzić analogicznych wniosków w sytuacji, w której zgodnie z art. 374 k.p.c. sprawy w ogóle nie rozpoznawano na rozprawie, lecz na posiedzeniu niejawnym. Decyzja co do tego, czy sprawa w postępowaniu apelacyjnym ma być

rozpoznana na rozprawie, czy na posiedzeniu niejawnym, co do zasady pozostawiona została uznaniu sądu II instancji (M. Manowska (w:) A. Adamczuk, P. Pruś, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477¹⁶, LEX 2022, komentarz do art. 374, art. 375.).

Stwierdzenie nieważności postępowania jest możliwe, jeżeli wbrew zaistnieniu przesłanek przewidzianych w art. 117 k.p.c. sąd odmówił ustanowienia pełnomocnika z urzędu (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., IV CSK 54/14). Niezbędne jest jednak wykazanie, że w sprawie odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu rzeczywiście skutkowałą pozbawieniem strony możliwości obrony swych praw. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu co do zasady nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Inaczej jest wtedy, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznajomość reguł postępowania lub nieporadność prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 2 marca 2005 r., III CSK 533/04, 12 września 2007 r., I CSK 199/07, 16 kwietnia 2008 r., V CSK 564/07, 14 lutego 2013 r., II CSK 385/12 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 5 lipca 2000 r., I CKN 787/00, 2 grudnia 2015 r., IV CZ 58/15). Stosownie do innych poglądów, pozbawienie możliwości obrony interesów spowodowane tą przyczyną występuje tylko w wyjątkowych przypadkach oczywiście wadliwej oceny zdolności poznawczych, intelektualnych i komunikacyjnych strony, która jest tak dalece nieporadna, że jej osobiste uczestnictwo i obrona interesów w postępowaniu jest jedynie formalnym pozorem możliwości dostępu do sądu (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2013 r., II CSK 167/13). W myśl art. 398³ § 3 k.p.c. oraz art. 398¹³ § 2 k.p.c., podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalania faktów lub oceny dowodów, a Sąd Najwyższy związany jest ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Skarżący w istocie kwestionuje dokonaną przez Sąd ocenę dowodów (oddalenie wniosków dowodowych, w tym zakresie Sąd wypowiedział się w uzasadnieniu - s. 5 i n. uzasadnienia - w którym

szczegółowo potwierdzono zasadność nieuwzględnienia tych wniosków już przez Sąd I instancji) i wynikające z niej ustalenia faktyczne, co zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c. uchyla się spod kontroli kasacyjnej.

W przedmiotowej sprawie sąd w doręczonym wyroku wypełnił obowiązki informacyjne z art. 327 k.p.c., a do zakresu tego obowiązku nie należało poinformowanie o możliwości złożenia wniosku o rozpoznanie sprawy na rozprawie. Pełnomocnik skarżącego zwrócił uwagę na badanie z 2010 r., w którym stwierdzono u tego Ostatniego podejrzenie zaburzeń urojeniowych skarżącego, zakładając, że zaburzenia te w dalszym ciągu istnieją. Wyrażono również obawę, że spowodowały one, iż skarżący nie był w stanie samodzielnie i w sposób skuteczny realizować wszystkich przysługujących mu uprawnień procesowych. Należy jednak podkreślić, że hipotetyczna choroba oraz jej teoretyczny wpływ na możliwość realizacji prawa do obrony powinien być przynajmniej uprawdopodobniony - zwłaszcza, że działania strony w rozpoznawanej sprawie wskazują na jej aktywną postawę w toku procesu. Z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika, że czynna postać boreliozy i jej rzutu, który stanowił podstawę do wcześniejszego orzekania wobec wnioskodawcy o niezdolności do pracy w związku z chorobą zawodową, aktualnie ustąpił - nastąpiło wyleczenie boreliozy. Ubezpieczony zachował zdolność do pracy fizycznej oraz umysłowej w prowadzeniu gospodarstwa leśnego i zarządzania zespołem współpracowników.

Sposób motywowania przez skarżącego skargi kasacyjnej sprowadza się do polemiki z poczynionymi przez Sądy obu instancji ustaleniami faktycznymi.

W orzecnictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się również, że choroba lub inna ułomność psychiczna strony sama przez się nie powoduje nieważności postępowania z powodu niemożności obrony przez stronę swych praw (wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08, 19 lutego 2010 r., IV CSK 318/09 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CZ 58/15). Nieważność taka zachodzi wtedy, gdy strona, której odmówiono ustanowienia pełnomocnika z urzędu, ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym. W dotychczasowym orzecnictwie sądowym za nieporadnością strony przemawiały między innymi: niepełnosprawność strony, w tym niesłyszającej i niemówiącej od

dzieciństwa z bardzo dużą wadą wzroku, która poza złożeniem pism procesowych przygotowanych przez pracowników stowarzyszenia wspomagającego osoby głuchonieme, nie zgłosiła żadnego wniosku dowodowego oraz nie zażądała wezwania biegłych na rozprawę celem uzupełnienia wydanych opinii lub wyjaśnienia wątpliwości (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2011 r., I UK 293/10), głęboka choroba psychiczna (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2005 r., II UK 271/04), rozpoznanie u niej przez biegłych upośledzenia umysłowego, prymitywnego rozumienia sytuacji społecznych, słabego poziomu wiadomości ogólnych oraz zaburzenia psychicznego przy jednoczesnym braku jakiejkolwiek inicjatywy dowodowej oraz niestosowaniu się do treści kierowanych do niej wezwań (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2014 r., I UK 363/13). Sąd Najwyższy przyjął, że jeżeli powód, pomimo swej niepełnosprawności, wykazał w dotychczasowym postępowaniu aktywność, a także znajomość prawa w stopniu wskazującym na umiejętne popieranie powództwa, to zarzut uchybienia przepisom art. 5 k.p.c. i 212 k.p.c. zawarty w skardze kasacyjnej, należy uznać za niezasadny (wyrok z dnia 11 października 2002 r., IV CSK 174/07).

W niniejszej sprawie nie można uznać, że zachodziła którakolwiek z sytuacji opisanych wyżej, ponieważ poza wyżej wskazanymi ustaleniami faktycznymi, Skarżący aktywnie uczestniczył w całym postępowaniu sądowym, zarówno przed Sądem I instancji (zakres i skuteczność aktywności skarżącego w toku tego postępowania świadczy o tym, że skarżący nie był osobą spełniającą warunki do ustanowienia pełnomocnika), jak i przed Sądem II instancji, składając zarzuty do opinii biegłego sporządzonej w tym postępowaniu i przedstawiając swoje stanowisko procesowe. Zatem Strona swoim zachowaniem nie wykazała nieznajomości reguł postępowania lub nieporadności, prowadzącej do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie była w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia. Jednak nawet istnienie choroby psychicznej strony (która tu nie została wykazana) nie zawsze uzasadnia konieczność uwzględnienia jej wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Także w takiej sytuacji sąd ocenia, czy udział adwokata lub radcy prawnego jest potrzebny i tylko wówczas, gdy sprawa jest skomplikowana pod względem faktycznym lub prawnym albo gdy strona wykazuje nieporadność i nie podejmuje

stosownych działań procesowych, obowiązany jest ustanowić pełnomocnika z urzędu. Co do zasady jednak odmowa ustanowienia dla strony adwokata z urzędu nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2022 r., II USK 628/21).

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., orzekł jak w punkcie I sentencji. Rozstrzygnięcie zawarte w punkcie 2 niniejszego postanowienia ma podstawę w § 16 ust. 4 pkt 2 w związku z § 15 ust. 2 w związku z § 4 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2019 r., poz. 68). O kosztach procesu rozstrzygnięto na podstawie reguły z art. 98 § 1 k.p.c. i art. 99 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.